БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

Р.В. Богайчук

ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ

Конспекти уроків

3 клас

Посібник для вчителя

До підручника І.М. Веремійчика, В.П. Тименка

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

УДК 371.32:371.381
ББК 74.263
Б 73

Рецензенти:
викладач кафедри природничих і математичних дисциплін
початкових класів ТНПУ
Писарчук О.Т.
вчитель вищої категорії, старший вчитель
Походжай Н.Я.

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 року

Богайчук Р.В.

Б 73 Трудове навчання : конспекти уроків : 3 клас : до підр. І.М. Веремійчика, В.П. Тименка / Р.В. Богайчук. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2015. — 120 с. — (Бібліотека вчителя).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-1928-6

У посібнику подано 35 конспектів уроків трудового навчання для 3-го класу, зміст яких відповідає навчальній програмі МОН України, Державному стандартові початкової загальної освіти та підручнику «Трудове навчання. 3 клас» (автори І.М. Веремійчик, В.П. Тименко).

Пропонуються зразки бесід на етапі вивчення нового матеріалу, розгорнуті пояснення та приклади виготовлення робіт, екскурсії, цікавий додатковий матеріал (загадки, кросворди, вірші, оповіді) тощо.

Для вчителів початкових класів, студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 371.32:371.381
ББК 74.263

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)
ISBN 978-966-10-1928-6

© Навчальна книга — Богдан, 2015

ПРОГРАМА
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ*
1-4 КЛАСИ

Пояснювальна записка

Освітня галузь «Технології» в молодших класах реалізується через зміст навчальних предметів «Трудове навчання» та «Інформаційно-комунікативна грамотність», які є початковою ланкою загальної системи трудового навчання та виховання учнів. Трудове навчання в початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти. Трудове навчання в початкових класах є першою сходинкою до вибору майбутньої професії.

Метою «Трудового навчання» в початковій школі є формування і розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає можливість їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові завдання. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких вимог:

- формування в межах вікових можливостей узагальнених способів (алгоритмів) предметно-перетворювальної діяльності з дотримання безпечних прийомів ручної праці та економного використання матеріалів;
- розвиток творчих здібностей, елементів графічної грамоти, вмінь працювати в команді та навичок виконання операцій із ручних технік обробки матеріалів;
- набуття досвіду предметно-перетворювальної та побутової практичної діяльності, алгоритмів і способів предметно-практичних дій ручними техніками для оволодіння в основній школі основами технологій;
- виховання в учнів ціннісного ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливого ставлення до людей праці та їхньої професії, трудових традицій українського народу та інших народів світу.

Зміст «Трудового навчання» визначається за такими змістовими лініями:

- ручні техніки обробки матеріалів;
- технічна творчість;
- декоративно-ужиткове мистецтво та самообслуговування.

Результатом реалізації згаданих змістовних ліній буде сформована в учнів предметно-перетворювальна компетентність, яка в межах вільних можливостей дасть змогу їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові проблеми.

Навчальну програму побудовано згідно з такими положеннями:

- навчальний матеріал диференціюється за видами діяльності (згинання, складання, різання, ліплення тощо) та конструкційними матеріалами (папір, картон, пластилін, природні і штучні матеріали та ін.), які ускладнюються в кожному класі залежно від просторово-предметних характеристик виготовлення виробів (за шаблоном на площині, за шаблоном на площині з елементами творчості, об'ємні, об'ємні з елементами творчості);
- види практичної діяльності диференціюються упродовж навчального року залежно від календарних свят (державних і релігійних), регіональних традицій і звичаїв, які ускладнюються в кожному класі через добір об'єктів праці з урахуванням вікових особливостей учнів.

---

* Програма «Трудового навчання» запроваджується у 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою, а також російською та іншими мовами національних меншин.

Окремі елементи загальних тем навчальної програми (організація робочого місця на уроці, безпека життя, користування інструментами та матеріалами, бережливе ставлення до використання матеріалів, самообслуговування та ін.) є наскрізними. Отримані учнями знання, сформовані вміння та навички розвиваються на кожному уроці в школі, у позаурочній діяльності, зокрема на заняттях у групі продовженого дня та вдома.

Теми уроків із розділів «Декоративно-ужиткове мистецтво», «Конструювання з використанням ігрових наборів і конструкторів та (або) їх електронних версій» зазвичай обирає вчитель самостійно залежно від регіональної специфіки та матеріально-технічної бази школи з кількості годин, відведених на резерв (4 години).

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
1.	Вступ. Правила техніки безпеки на уроках трудового навчання. Витинанка. Загальні відомості про техніку виготовлення витинанок. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Прийоми роботи з інструментом. Виготовлення листівок технікою витинанки.	7	
2.	Витинанка. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Ажурні візерунки в квадраті, крузі.	13	
3.	Витинанка. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Виготовлення витинанки.	17	
4.	Витинанка. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Виготовлення сюжетної витинанки.	19	
5.	Мозаїка. Торцювання. Загальні відомості про виготовлення мозаїки технікою торцювання. Основні прийоми роботи й послідовність виконання мозаїки технікою торцювання.	25	
6.	Мозаїка. Торцювання. Загальні відомості про виготовлення мозаїки технікою торцювання. Основні прийоми роботи та послідовність виконання мозаїки технікою торцювання. Виготовлення мозаїки технікою торцювання.	28	
7.	Квілінг. Основні прийоми роботи та послідовність виготовлення виробів технікою квілінг.	32	
8.	Квілінг. Основні прийоми роботи та послідовність виготовлення виробів технікою квілінг.	38	
9.	Квілінг. Основні прийоми роботи та послідовність виготовлення виробів технікою квілінг.	41	
10.	Оригамі. Виготовлення об'ємних виробів технікою оригамі. Інструменти і пристосування для роботи в техніці оригамі. Створення об'ємних фігурок технікою оригамі.	43	
11.	Оригамі. Виготовлення об'ємних виробів технікою оригамі.	46	
12.	Оригамі. Виготовлення об'ємних виробів технікою оригамі.	50	
13.	Робота з пластиліном. Вироби об'ємної форми. Рельєф. Барельєф. Послідовність виготовлення об'ємних виробів із пластиліну.	54	
14.	Робота з пластиліном. Об'ємна фігура. Послідовність виготовлення об'ємних виробів із пластиліну.	58	
15.	Робота над проектом «Майстерня Діда Мороза».	62	
16.	Комбінування природних і пластичних матеріалів. Послідовність дій під час виготовлення виробів із природних матеріалів і пластиліну.	65	
17.	Комбінування природних і пластичних матеріалів. Виготовлення виробів із природних матеріалів і пластиліну.	67	
18.	Робота з текстильними волокнами та нитками. Властивості текстильних волокон та ниток. Особливості з'єднання та правила різання текстильних ниток і волокон.	69	
19.	Аплікація з тканини. Види та властивості тканини. Використання тканин.	72	
20.	Аплікація з тканини. Прийоми різання тканини та особливості її з'єднання з папером. Безпека праці.	75	
21.	Виготовлення об'ємних фігур із дроту. Прийоми роботи з м'яким дротом, його згинання при конструюванні виробів. Вимірювання заготовок необхідної довжини та різання. Скручування дроту.	78	

22.	Виготовлення об'ємних фігур із дроту. Скручування дроту.	81	
23.	Бісероплетіння. Особливості виготовлення виробів із бісеру. Матеріали для бісероплетіння. Послідовність виконання операцій нанизування бісеру на основу.	83	
24.	Бісероплетіння. Особливості виготовлення виробів із бісеру. Послідовність виконання операцій нанизування бісеру на основу.	87	
25.	Мозаїка з природних і штучних матеріалів. Основні прийоми та послідовність виготовлення мозаїки із природних і штучних матеріалів.	89	
26.	Мозаїка із природних і штучних матеріалів. Створення мозаїки із природних і штучних матеріалів.	92	
27.	Декорування виробів. Способи декорування. Орнамент. Писанка як один із символів України. Декорування писанок.	95	
28.	Декорування виробів. Способи декорування. Декорування писанок.	99	
29.	В гостях у декоратора.	102	
30.	Самообслуговування. Культура харчування. Правила поведінки за столом. Сервірування святкового столу. Складання серветок.	103	
31.	Самообслуговування. Одяг і взуття. Оздоблення одягу і взуття. Вишивка. Інструменти і матеріали для вишивки. Послідовність оздоблення виробів вишивкою.	108	
32.	Самообслуговування. Одяг і взуття. Оздоблення одягу та взуття. Вишивка. Послідовність оздоблення виробів вишивкою.	111	
33.	Виготовлення й оздоблення виробів об'ємної форми. Виготовлення об'ємних виробів з коробок, упаковок та самостійно виготовлених об'ємних деталей. Оздоблення виробів відомими техніками та матеріалами.	114	
34.	В гостях у скульптора.	117	
35.	Узагальнення знань і вмінь учнів. Підсумковий урок. Організація виставки дитячих робіт.	119	

УРОК 1

Дата _____
Клас _____

Тема. Вступ. Правила техніки безпеки на уроках трудового навчання. Витинанка. Загальні відомості про техніку виготовлення витинанок. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Прийоми роботи з інструментом. Виготовлення листівок технікою витинанки.

Практична робота. Виготовлення виробів технікою витинанки.

Об'єкт праці. Силуетна витинанка «Ажурний метелик».

Мета. 1. Поглибити знання про техніку виготовлення витинанок.

2. Ознайомити з видами витинанок (силуетні, ажурні, одинарні, складані).

3. Розкрити послідовність дій під час виготовлення виробів технікою витинанки.

4. Навчити виготовляти силуетну витинанку «Ажурний метелик».

5. Розвивати уяву, образне мислення.

6. Виховувати працьовитість.

Матеріали та інструменти. Картон-основа, кольоровий папір, олівець, ножиці, клей ПВА, пензлик, серветка, зразки виробів, альбом, підручник «Трудове навчання. 3 клас» (с. 4–10), мультимедійна презентація «Витинанка»: таблиці, аудіозапис балету П. Чайковського «Лускунчик» («Вальс квітів»), фотоілюстрації метеликів.

Додатковий матеріал до уроку

Хід уроку

I. Підготовка робочих місць.

II. Організаційний момент.

Доброго здоров'я вам, люди!
Хай вам щастя завжди буде!
Завітав я до вас на годинку
розказати цікаву новинку,
поведу вас усіх я у казку,
тільки слухайте чемно, будь ласка.
Ви в роботі мені допоможіть.
Поперед батька свого не спішіть.
Щоби творчість тут кипіла,
працювати будем швидко, дружно, вміло!

III. Актуалізація опорних знань. Повідомлення теми і мети уроку.

1. Знайомство з підручником.

— Любі третьокласники. У першому та другому класах ви вже були художниками-глядачами та мислителями-слухачами. До вас у гості частенько приходили і допитливий Пізнайко, й Інформатик, і Дельфін-дизайнер. Ви навчилися у них проектувати красу художнього довкілля. Вони і надалі, у 3-му класі, залишаться вашими помічниками у художньому проектуванні.

У третьому класі кожен з вас буде провідником у підручнику «Трудове навчання» і стане майстром на всі руки. Книга поведе вас у такі середовища художнього довкілля: «Людина — природа», «Людина — техніка», «Людина — людина», «Людина — художні образи», «Людина — знакова інформація». Це — світи професій. Кожен із вас обере для себе улюблене середовище життєдіяльності, оволодіє прийомами художнього конструювання та продовжить творити красиві вироби.

2. Вступна бесіда. Розв'язання кросворда.

— Сьогодні до нас на урок завітав Майстер на всі руки із торбинкою загадок. Розгадавши їх, ви дізнаєтеся, у яку цікаву подорож ми вирушимо сьогодні.

1. Цвіте синьо, лист зелений,
квітник прикрашає,
хоч мороз усе побив,
його не займає. *(Барвінок)*

2. У вінку зеленолистім,
у червоному намисті
видивляється у воду
на свою дівочу вроду. *(Калина)*

3. І красива, і пахуча
квітка ця, на жаль, колюча. *(Троянда)*

4. Сім шкур має, сльози всім витискає. *(Цибуля)*

5. Голок багато всіляких я маю,
тільки не шию і не вишиваю. *(Ялина)*

6. Білесенька сорочка,
золоте сердечко.
Голівкою хитає,
садок прикрашає. *(Ромашка)*

7. На городі тичка, а на тичці капличка.
Без вікон, без верха, а в ній людей без числа. *(Мак)*

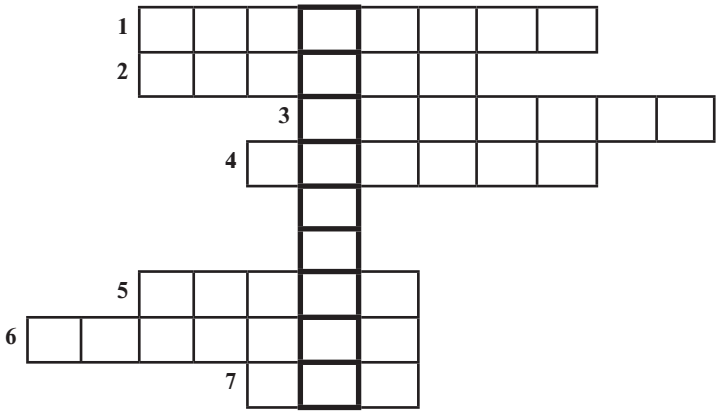

— Ось погляньте, здається, хтось поцупив з торбинки дві загадки! Чи зумієте ви відновити закодоване слово? *(Витинанка.)*

— Пригадайте, що таке витинанка. *(Народне мистецтво; складова традиційного хатнього декору.)*

IV. Ознайомлення з витинанкою.

1. Ознайомлення з мультимедійною презентацією «Витинанка».

— *Витинанки* — вид древнього слов'янського, зокрема українського народного декоративного мистецтва. Походить ця назва від українського слова витинати (вирізувати).

Витинанки — це сюжетні орнаментальні прикраси житла, ажурно або силуетно вирізані ножицями чи ножем з білого чи кольорового паперу.

Використовували витинанки для прикрашання приміщення (будинку) — стін, вікон, полиць, коминів, печей.

Паперові прикраси для хатнього вжитку в різних частинах України називали по-різному: стригунці, зірочки, квіти, хрестики, козаки тощо. Є кілька груп витинанок для оздоблення стін: фігурки, розетки, витинанки-шпалери та інші.

Сьогодні витинанки використовують в оформленні книг, у поліграфічній продукції, театрально-декораційному мистецтві тощо.

Історія витинанки в Україні

Традиції витинання на території України віднаходять ще у трипільській кераміці.

Витинанки кінця XIX – початку XX століття вирізняються високою художньою майстерністю. У кожному регіоні вони набули своєрідних локальних рис щодо трактування матеріалу, форми, пропорції, силуетів тощо.

Різні регіони нашої країни мають і свої мотиви витинанок. Наприклад, найуживаніший мотив витинанок Придніпров'я і Слобожанщини — квіти. Витинанки Прикарпаття відрізнялися переважанням геометричних і рослинних орнаментів. Подільські витинанки були обмежені в кольорах, але відзначалися наявністю сюжетних мотивів: у них поєднувалися зображення зірочок, кружалець, гілок із птахами.

Орнамент традиційних витинанок здебільшого геометричний і рослинний. У свята українці виготовляли витинанки у вигляді сніжинок, хреста, постатей ангелів тощо.

Витинанка-хрест несла охоронно-символічне значення. Її чіпляли на дерев'яну балку — сволок, бо там висіла дитяча колиска. Традиційні витинанки у вигляді сніжинок слугували прикрасами вікон на Новий рік. Витинанки у вигляді серветок з ажурно вирізаними краями прикрашали полиці буфетів і тумбочок, служили замість фіранок на вікнах.

Папір при витинанні складали вдвоє, вчетверо, увосьмеро, що дозволяло створити сталі композиції. Гарну витинанку міг вирізати не кожен, тому їх могли замовляти майстрам, а то й купували на ярмарках.

Витинанки були розповсюджені на Поділлі, Подніпров'ї, Прикарпатті. Витинанки як окраси хат описані у творах Григорія Квітки-Основ'яненка, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка, Івана Франка.

Відомі майстри українських витинанок — Дмитро Мимрик (с. Великий Говилів Тернопільської області), Людмила Лузгіна (Запоріжжя), Галина Хміль (Київ), Андрій Пушкарьов (Дніпропетровськ) та інші.

Прикладами сучасної витинанки є роботи українських художників та народних майстрів Тараса Богдана (Львів) та Богдана Денисенка (Київ).

Типологія витинанок

За технологічними та художніми особливостями витинанки поділяються на:

- ажурні (виготовляються з одного аркуша паперу, зображення міститься в прорізах);
- силуетні (зображення виступає силуетом);
- одинарні (виготовляються з одного аркуша паперу);
- складні (аплікаційні з кількох аркушів паперу, тому завжди багатокольорні).

За технікою виготовлення і способом подачі зображення складні витинанки поділяються на:

- складені (великомасштабні твори, зображення яких утворені з окремих елементів, складених поряд один з одним і гармонійно поєднаних між собою в єдине ціле);
- накладні (накладені одна на одну «гіркою»).

За формою витинанки можуть бути різноманітними й нагадувати кола, ромби, квадрати, овали, смужки.

Для виготовлення витинанок необхідні гострі ножиці різної довжини та форми: прямі, зігнуті, фігурні. Для дрібних деталей використовують манікюрні ножиці та канцелярський ніж.

Сьогодні на уроці ви навчитеся виготовляти силуетну витинанку «Ажурний метелик».

2. Робота з таблицею.

— Силуетні витинанки бувають симетричні й асиметричні.

Силуети малюють або вирізають. Їх виразність — лише у формі та в лінії контуру.

Художник створює композицію, складаючи її з окремих фігур або вирізаючи цілий силует із паперу.

3. Гра «Домалюй симетричне зображення».

Кожному ряду дітей дається завдання домалювати на аркуші симетричне зображення метелика. Учні по черзі домальовують, передаючи аркуш сусідові.

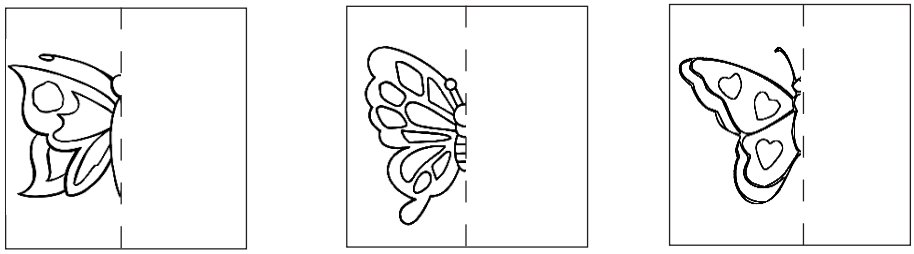

Демонстрація фотоілюстрацій метеликів. Розповідь про них (див. додаток до уроку).

Вчитель демонструє одержані зображення метеликів.

— Наведіть приклади інших симетричних природних форм.

V. Розгляд зразка виробу.

VI. Технологія виготовлення виробу.

Послідовність виготовлення силуетної витинанки «Ажурний метелик»

1. Підберіть для витинанки картон-основу і кольоровий папір контрастних кольорів.

2. Складіть прямокутний аркуш кольорового паперу навпіл *(а)*.

3. Від лінії згину нанесіть на папір контур половинки метелика *(б)*.

4. Виріжте по контуру *(в)*.

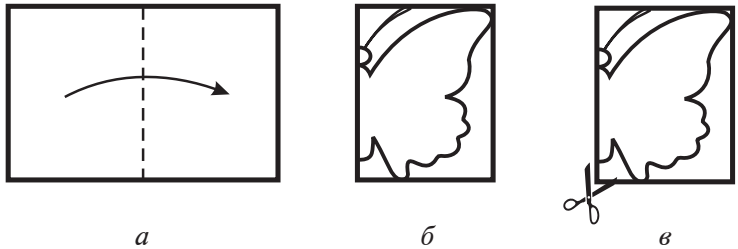

а *б* *в*

5. Не розгортаючи силует, зігніть кожне крило навпіл і виріжте візерунок. Не забудьте нанести візерунок на тулубі метелика та вирізати його.

6. Змастіть витинанку зі зворотного боку клеєм ПВА та приклейте на картон-основу, притискуючи серветкою.

VII. Планування наступних трудових дій. Відбір матеріалів та інструментів.

— Найпоширенішим матеріалом для витинання є тонкий однотонний глянцевий папір, що має блискучу поверхню, яскраві насичені кольори, добре складається і легко піддається вирізуванню.

Для зручності вирізування можете використовувати ножиці різної довжини і форми, манікюрні ножиці, різноманітні штампики.

VIII. Правила техніки безпеки та гігієни праці.

Інженер з техніки безпеки нагадує:

- роботу розпочинайте з дозволу вчителя;
- під час роботи не розмовляйте;
- тримайте робоче місце в належному порядку, а після роботи акуратно приберіть його;
- кладіть ножиці так, щоб вони не виступали за край парти;
- не тримайте ножиці гострими кінцями догори;
- передавайте ножиці кільцями вперед;
- у процесі роботи тримайте матеріал так, щоб пальці були осторонь від леза;
- із клеєм працюйте обережно, стежте, щоб він не потрапив до очей та рота.

IX. Самостійна робота учнів.

1. Початок роботи.

(Під музичний супровід «Вальсу квітів» П. Чайковського.)

— Пам'ятайте! Вирізати елемент візерунка можна лише в тих місцях, де є лінія згину паперу.

2. Фізкультхвилинка.

Метелики

Ми — метелики чудові *(нахилити голову вліво, вправо),*
маєм крильця кольорові *(розвести руки в сторони),*
над квітками літаємо *(плавні рухи руками),*
втоми ми не знаємо *(руки покласти на голову).*
Під квітку заховалися *(присісти).*

3. Продовження самостійної роботи.

— Наклеюючи витинанку, не потрібно поспішати. Змащуйте клеєм тільки поверхню самої витинанки, а не тло. Закінчивши приклеювання, рештки клею витріть серветкою.

Під час роботи вчитель зачитує цікаву інформацію про метеликів. (Див. додаток до уроку.)

X. Оцінювання виробів. Відбір на виставку.

XI. Підсумок уроку.

— Пригадайте, які форми називають симетричними.
— Для чого використовують витинанки?
— Як класифікують витинанки за технікою виконання?
— Що зображують на витинанках?
— Яке символічне значення мали витинанки?
— Чи сподобалося вам виготовляти витинанки?
— У вільний час створіть колективну композицію з ажурних квітів, листочків, метеликів. Нею ми прикрасимо наш клас.

XII. Прибирання робочих місць.

Додаток до уроку

Коротка інформація про метеликів

Кропивниця — перший весняний метелик. Свою назву одержав тому, що відкладає яйця на листях кропиви, яке дуже люблять його личинки.

Махаон — один із найгарніших метеликів. Занесений до Червоної книги.

Павине око — має дуже яскраве забарвлення. Назву одержав через його схожість із оперенням савця павича.

Бражник — ніжний метелик, дуже швидко літає. Занесений до Червоної книги.

Капусниця — назву одержав через забарвлення крилець і подібність до капустяного листа. Городній шкідник. Любить відкладати яйця на капустяне листя, внаслідок чого його ненажерливі личинки знищують рослини.

Адмірал — забарвлення метелика схоже на адміральський мундир, що й дало таку назву.

— Метелики — окраса природи. Вони живляться соком квітів — нектаром, а перелітаючи з квітки на квітку, запилюють їх. Цим метелики приносять величезну користь природі.

* * *

Кольорами міниться
красуня-кропивниця,
над ромашкою кружляє,
мов шаллю махає.

* * *

А ось метелик махаон,
він у мереживі увесь,
мов той барон.

* * *

Метелик павичеве око,
його нам видно іздалека!
Убрався він, мов напоказ.
Погляньте ви іще ось раз.
Червоний в синії розводи,
є чим пишатися природі!

* * *

Ось бражник.
На кожнім крильці око має
і дуже високо літає,
чим пташенят малих лякає.

* * *

А це ось капустянка,
жує від вечора до ранку
капусту гусінь капустянки.

* * *

Адмірала мундир чорний,
незвичайний й дуже гарний!

Чому метелик завжди мовчить?

Це дивовижно, але комахи, виявляється, розмовляють крилами.

Ти знаєш, як це відбувається?

Комахи махають крилами — і від цього коливається повітря. Чим частіші коливання, тим тонший звук виникає.

Комар махає крилами дуже часто — до шестисот разів на секунду, тому й «голос» у комара дуже тоненький. У мухи «голос» грубший: вона встигає змахнути крилами лише близько двохсот разів за секунду.

Дивно тільки, чому ж метелик мовчить, адже він має такі великі крила!

Виявляється, він не мовчить. Він розмовляє і до того ж басом. Якщо він махне за секунду дванадцять разів, то це вже для нього забагато. Такого баса ти ніколи не почуєш.

І знаєш чому?

Людське вухо спроможне вловити не менше, ніж шістнадцять коливань за секунду. Усе, що менше за це число, воно не вловлює.

Саме через це метелик здається нам таким мовчазним.

УРОК 2

Дата _____
Клас _____

Тема. Витинанка. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Ажурні візерунки в квадраті, крузі.

Практична робота. Виготовлення серветок технікою витинанок.

Об'єкт праці. Ажурна серветка.

Мета. 1. Навчити виготовляти ажурну серветку технікою витинанки в квадраті та крузі.

2. Поглибити знання учнів про техніку витинання.

3. Вдосконалити навички роботи з інструментами.

4. Розвивати образне мислення, уяву.

5. Виховувати естетичний смак, охайність і точність у роботі.

Матеріали та інструменти. Картон-основа, кольоровий папір, олівець, ножиці, клей ПВА, пензлик, серветка, зразки виробу, підручник «Трудове навчання. 3 клас», таблиці, альбом, мультимедійна презентація.

Додатковий матеріал до уроку

Хід уроку

І. Підготовка робочих місць.

ІІ. Організаційний момент.

ІІІ. Актуалізація опорних знань. Повідомлення теми і мети уроку.

Вступна бесіда. Мультимедійна презентація.

— Діти, пригадайте і скажіть, чим люди прикрашають своє житло. *(Називаючи предмети, що слугують окрасою, учні згадують і серветки.)*

— Ажурними серветками люди ще в давнину часто оздоблювали полички мисників, шаф, прикрашали святкові столи, альбоми та інші предмети художнього вжитку.

Разом із розписами на печі, вишитими рушниками, різьбленими дерев'яними побутовими речами та тканинними виробами витинанки складали основу цілісного та неповторного інтер'єру української селянської хати.

(Вчитель демонструє кадри мультимедійної презентації.)

— Створювати ажурні серветки, схожі на мереживо, люди навчилися і в техніці витинання. Яку витинанку ви вже навчилися виготовляти?

— Нині витинанками широко ілюструються книжки, особливо дитячі.

(Учитель демонструє книжку «Ходить пава» (українські народні дитячі пісні), оформлену народною художницею Мартою Павловою.)

— Є чимало народних умільців, твори яких виконані в техніці витинанки, які не раз експонувалися на художніх виставках, вражали глядачів оригінальністю, виразністю змісту й оцінювалися мистецтвознавцями як витвори високої художньої цінності.

(Демонстрація кадрів мультимедійної презентації з репродукціями творів.)

— Найбільший на Поділлі осередок витиначів — село Саїнка. Саїнські витинанки відображають в основному рослинний і тваринний світи. Тут витинають майже всі: і діти, і літні люди, є навіть цілі родини майстрів. Серед саїнських витиначів відрізняються досконалістю роботи Наталки Кушнір, Ксенії Бурмаки, Ганни Бабій, Євдокії Британ, Марфи Купчик, Ганни Петльованої. *(Демонстрація кадрів.)*

— Їхні витинанки виставляються в музеях та зберігаються у приватних колекціях.

Пригадайте і скажіть, якої форми можуть бути витинанки. *(Залежно від призначення витинанки бувають найрізноманітнішої форми у вигляді смужок, доріжок, круглі, квадратні, овальні на зразок сніжинок, зірочок і т.д.)*

— Сьогодні на уроці ви навчитеся виготовляти ажурні візерунки у квадраті та крузі.

IV. Розгляд зразків виробу.

— Ось такі фантастичні ажурні витинанки зірочки та сніжинки зможете сьогодні виготовити і ви, якщо спробуєте пофантазувати і старанно попрацюєте.

V. Технологія виготовлення виробу.

— Ось подивіться, як вправно навчилися працювати мої пальці.

Щоб зацікавити учнів, вчитель демонструє, як одним рухом ножиць за декілька секунд можна виготовити гарну п'ятикутну зірку. Бере аркуш паперу квадратної форми, складає його спочатку вдвоє *(мал. 1а)*; потім від центра діагоналі легенько олівцем (можна й на око) розділяє на 5 рівних частин і загинає дві крайні *(мал. 1б)*; складений таким способом учетверо папір ще раз згинає навпіл і подвійний кінець відгортає назад *(мал. 1в)*.

Утворилася гострокутна форма, складена у 10 шарів, бічні краї якої повинні збігатися дуже рівно, інакше вийдуть неоднакові промені у зірки.

Тепер одним рухом ножиць обережно, щоб не зсунулися шари попереду, під гострим кутом відрізає центральну частину *(мал. 1г)*, розгортає — і перед очима дітей — рівна п'ятикутна зірка *(мал. 1ґ)*. Можна зробити ще один зріз у напрямі від внутрішнього кута — й утвориться контурна зірка.

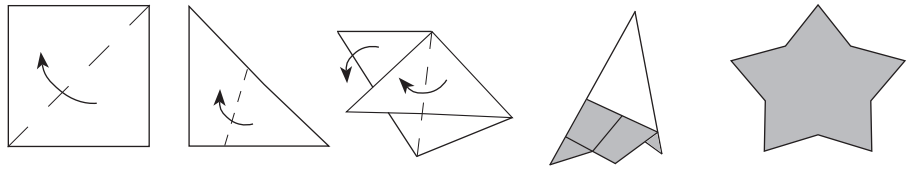

Мал. 1

— Форма променів зірки залежить від того, під яким кутом зрізатимемо, а величина — на якій віддалі від вершини.

Щоб виготовити витинанку круглої форми, треба вирізати з паперу круг і кілька разів згорнути його, як показано на мал. 2а–г. Потім намалювати гострим олівцем рапорт (повторюваний елемент орнаменту) і вирізати по ньому.

Розгорнувши, побачимо, що утворилася цікава витинанка круглої форми.

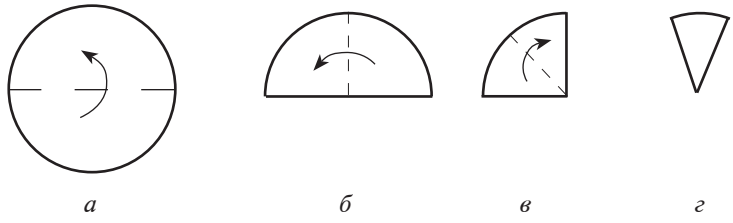

Мал. 2

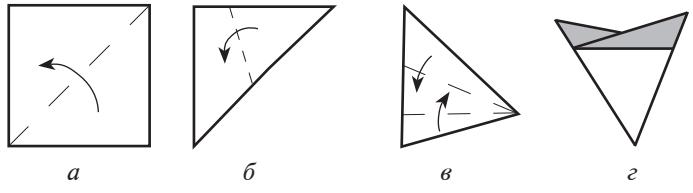

Мал. 3

У такий спосіб виготовляються і сніжинки-витинанки.

Слід звернути увагу дітей, що за формою сніжинки бувають найрізноманітніші, але здебільшого — це шестипроменеві зірочки.

Ажурні візерунки у квадраті та крузі виготовляють так:

1. Підберіть різні цікаві кольори картону-основи та кольорового паперу для витинанки. Зверніть увагу на контрастність: на темному фоні ліпше виглядає світлий візерунок, на світлому — темний.

2. Із прямокутного аркуша кольорового паперу зробіть квадрат *(а, б)*.

3. Складіть квадратний аркуш кольорового паперу за схемою *(в, г)*.

4. Від лінії згину нанесіть на папір контур майбутнього візерунка *(ґ)*.

5. Виріжте по намічених лінях.

6. Обережно розгорніть. Змастіть витинанки зі зворотнього боку клеєм ПВА та приклейте на картон-основу, притискуючи серветкою. Зверніть увагу на співвідношення витинанки й основи, на яку вона наклеєна.

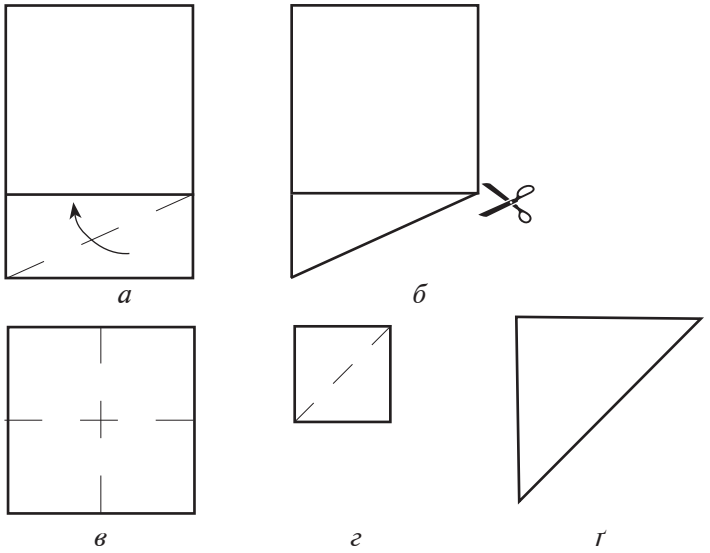

VI. Планування наступних трудових дій. Відбір матеріалів та інструментів.

— Часом вирізати елементи ножицями буває важко. Тоді слід скористатися спеціальним ножем із добре загостреним кінчиком, підклавши картон чи фанеру.

Позмагаймося, якій групі вдасться виготовити більше виробів найвищої якості.

(Поділ класу на групи.)

— Усю якісну продукцію передамо дітям у дитячий садок.

VII. Правила техніки безпеки та гігієни праці.

Інженер з техніки безпеки зачитує пам'ятку.

Пам'ятка

• Користуйтеся ножицями обережно. Під час роботи уважно стежте за лінією розрізу.

• Передавайте ножиці товаришеві тільки закритими.

• Не залишайте ножиці на парті розкритими.

• Наклеюючи витинанку, спочатку вирівняйте вирізаний виріб, правильно розмістіть його на картоні-основі відповідного розміру.

• Клеєм акуратно змастіть тільки поверхню самої витинанки, а не тло.

• Закінчивши приклеювання, всю витинанку акуратно розгладьте серветкою і покладіть під прес.

• Працюйте так, щоб не нашкодити товаришеві.

• Після закінчення роботи приберіть робоче місце, сховайте ножиці, клей щільно закрийте, пензлик вимийте.

VIII. Самостійна робота учнів (альбом).

Фізкультхвилинка. ***«Метелики»*** *(див. урок 1).*

Під час самостійної роботи вчитель спостерігає за виконанням завдання, запобігає помилкам, допомагаючи окремим учням. Важливо, щоб у класі панувала тиша — ознака зосередженості творчої уваги.

IX. Оцінювання виробів.

(До відбору кращих робіт учитель залучає керівників груп.)

— Які роботи вам найбільше сподобалися? Чому?

(Учитель відзначає і групу-переможницю. Вироби з помилками спільно аналізуються, з'ясовуються причини їхнього виникнення.)

— Що ви виготовляли?

— З яким матеріалом працювали?

— Якими інструментами користувалися?

X. Підсумок уроку.

— Що ви навчилися виготовляти на уроці?

— Що вам найбільше запам'яталося?

— Чи сподобалося вам виготовляти ажурні витинанки?

XI. Прибирання робочих місць.

Додаток до уроку

Приклади виготовлення витинанок-зірочок

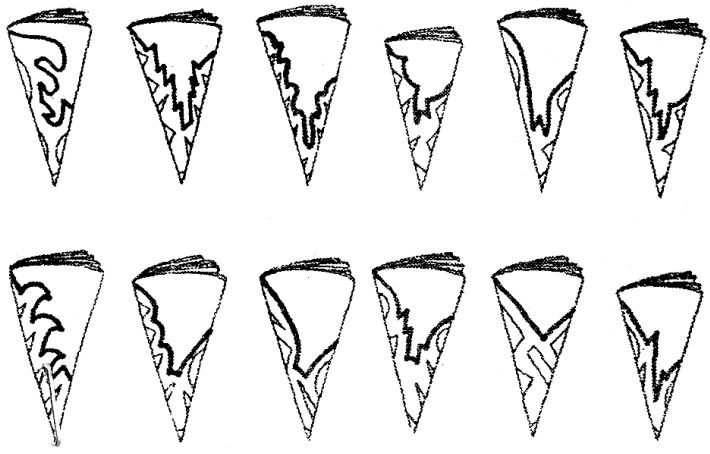

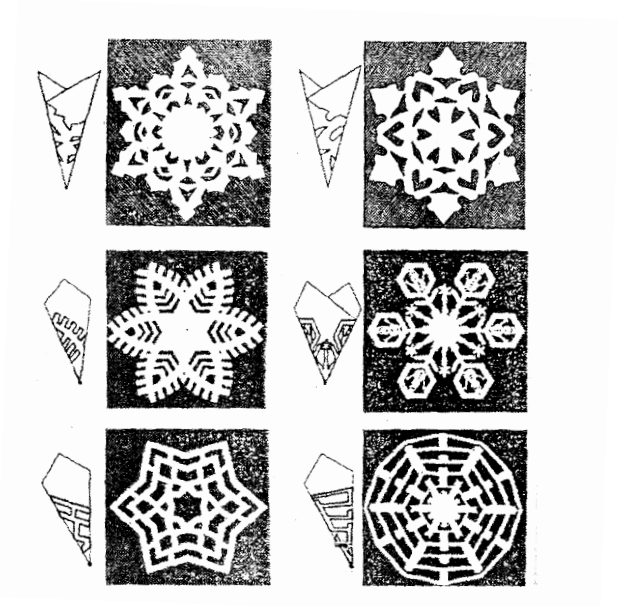

УРОК 3

Дата _____
Клас _____
_____

Додатковий матеріал до уроку

Тема. Витинанка. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Виготовлення витинанки.

Практична робота. Виготовлення листівок технікою витинанки.

Об'єкт праці. Витинанка й аплікація «Янголи».

Мета. 1. Удосконалити навички виготовлення виробів технікою витинанки.

2. Навчити виготовляти витинанку «Янголи».

3. Розвивати образне мислення, уяву.

4. Виховувати охайність, старанність, наполегливість у роботі.

Матеріали та інструменти. Картон-основа, кольоровий папір, ножиці, клей ПВА, пензлик, олівець, зразки виробів, підручник «Трудове навчання. 3 клас» (с. 11-12), таблиці, альбом, зображення силуетів янголів.

Хід уроку

І. Підготовка робочих місць.

ІІ. Організаційний момент.

ІІІ. Актуалізація опорних знань. Повідомлення теми та мети уроку.

Стука у віконце нишком янголя,
лагідно цілує і співає тихо:
«Хай тебе, дитинко, оминає лихо.
Спи, моє маленьке, люленьки-люля».

За З. Живкою

— Хто охороняє дитя, поки те спить? *(Янгол.)*

— Чи знаєте ви, хто такі янголи?

— Янгол — у багатьох релігіях світу — надприродна істота, посередник між Богом і людьми, виконує волю Бога. Добрі янголи служать Богові й людям (наприклад, янгол-охоронець), а злі янголи (диявол, сатана), які збунтувалися проти Бога, схиляють людей до гріха.

Біблія називає янголів службовими духами. У християнстві вважається, що кожна людина має свого янгола-охоронця. Ангелів називають синами неба або синами Бога. Ангелів-охоронців посилають до людини після таїнства хрещення, вони супровожують людину все життя.

Янголи — безтілесні, вони вільно переміщаються, ми не можемо їх відчути чи побачити. Якщо янгол не захоче сам показатися людині, наші очі його не побачать.

На запитання учня, скільки творінь створив Бог, мудрий вчитель відповів: «Три. Спочатку Господь створив ангелів, потім землю, а лиш потім людину». У всі часи люди вірили в існування ангелів-хоронителів, ангелів кохання, янголів смерті.

Янголи — помічники Господа, діючи їхніми руками, Бог воздає за діяння наші: кому радість і щастя, кому — випробування на міцність, а кому — допомогу і підтримку в тяжку хвилину. Не завжди у людини тільки один янгол-хоронитель, їх число може коливатися від 1 до 9.

Звичайно, чим більше ангелів-хоронителів за плечима у людини, тим успішніше складається її життя.

Коли небесні створіння хочуть нагородити людину, вони дарують їй не гроші чи славу, а любов. Коли в серці людини любов, вона літає на крилах кохання, а весь світ для неї — квітучий сад, в якому безперервно лунає ангельська мелодія.

Велику кількість зображень янголів ви можете зустріти на іконах, картинах, скульптурах різних часів і народів.

Народ склав і приказки про цих чудових істот:

• У вінку — янгол, а в очіпку — чорт.

• Пречиста в головах, янголи при боках, Ісус Христос при мені, при моєму умі, при моєму сні!

Сьогодні на уроці ви навчитеся виготовляти витинанку та аплікацію янгола за малюнком або власним задумом.

IV. Розгляд зразків виробу.

V. Технологія виготовлення виробу.

— Витинанку янгола робимо у такій послідовності.

1. Доберіть сюжет (скористайтеся малюнками на с. 12 підручника).
2. Підготуйте білий папір, блакитний чи синій картон.
3. Складіть аркуш білого паперу навпіл.
4. Нанесіть малюнок на папір залежно від осі симетрії.
5. Охайно виріжте за малюнком усі елементи.
6. Розгорніть витинанку.
7. Наклейте виріб на аркуш кольорового картону, притискаючи серветкою.

VI. Планування наступних трудових дій. Відбір матеріалів та інструментів.

— Для зручності вирізування можете використати ножиці різної довжини і форми.

VII. Правила техніки безпеки і гігієни праці.

Інженер з техніки безпеки зачитує пам'ятку *(див. урок 2)*.

VIII. Самостійна робота.

(Під музичний супровід спокійної мелодії.)

Фізкультхвилинка.

Зупиняємо урок — робимо зарядку.
Руки вгору, руки — вниз,
все у нас в порядку.
Руки в боки — нахиляймося,
наче маятник, хитаймося.
За хвилинку відпочили
і за парти знову сіли.

Продовження самостійної роботи.

(Під час роботи вчитель зачитує притчу про янгола. Див. додаток до уроку.)

IX. Оцінювання виробів. Відбір на виставку.

X. Підсумок уроку.

— Свої витинанки ви можете використати для виготовлення листівки і привітати нею когось із рідних із Днем ангела.

Чи сподобалося вам виготовляти витинанки?

— Чи все вдалося?

— На дозвіллі ви можете виконати витинанку «Килимок». Послідовність роботи та зразок витинанки вам запропонує Майстер на всі руки у підручнику на с. 13.

XI. Прибирання робочих місць.

Додаток до уроку

Притча про янгола

Йде чоловік по пустелі. Спекотно йому, нічого їсти, молиться він Господу і нарікає: «Чому, Господе, ти не йдеш на допомогу тоді, коли я найбільше її потребую. Поглянь на мене! Доки в мене були сили, була вода і їжа, на піску зоставалися дві пари слідів, твої і мої. Ти був поряд. А тепер, коли я майже вмираю від голоду і спраги, ти відвернувся від мене, забув мене і тепер за мною тягнеться лиш одна пара слідів! Чому?»

І відповів Бог людині:

— Тому що янгол, посланий мною, несе тебе на собі.

Янгол-хоронитель супроводжує людину впродовж всього життєвого шляху, турбується про неї, а в хвилину небезпеки накриває своїм крилом, захищаючи від біди.

УРОК 4

Дата _____
Клас _____
_____

Додатковий матеріал до уроку

Тема. Витинанка. Послідовність робіт під час виготовлення виробів технікою витинанки. Виготовлення сюжетної витинанки.

Практична робота. Виготовлення листівок технікою витинанок.

Об'єкт праці. Сюжетна витинанка «Дерево життя».

Мета. 1. Удосконалити навички виготовлення виробів технікою витинанки.

2. Навчити виготовляти сюжетну витинанку «Дерево життя».

3. Розвивати образне мислення, уяву.

4. Виховувати охайність, точність у роботі.

Матеріали та інструменти. Картон-основа, кольоровий папір, ножиці, клей, пензлик, олівець, зразки виробів, підручник «Трудове навчання. 3 клас» (с. 6–9), таблиці, альбом, мультимедійна презентація «Символ дерева в декоративно-прикладному мистецтві»; зображення силуетів дерев.

Хід уроку

I. Підготовка робочих місць.

II. Організаційний момент.

Ти прокинься рано-рано,
лиш над містом сонце встане,
привітайся з ластівками,
з кожним променем ласкавим.
Усміхнися всім навколо:
небу, сонцю, квітам, людям.
І тоді обов'язково
день тобі веселим буде!

А. Костецький

III. Актуалізація опорних знань. Повідомлення теми та мети уроку.

1. Відгадування загадок.

— Діти, відгадайте загадки, впишіть слова-відгадки у порожні клітинки і прочитайте закодоване слово, яке приготував для вас Майстер на всі руки. *(Дерево)*

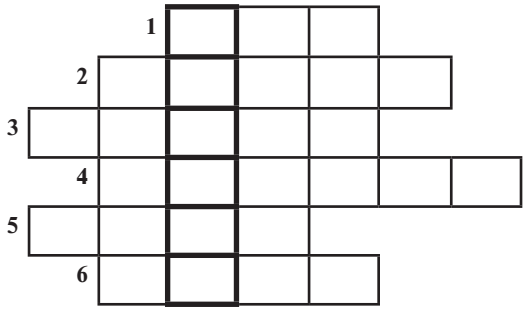

1. Мене частенько
просять, ждуть,
а тільки покажусь —
ховатися почнуть. *(Дощ)*

2. Мене різали, топтали,
і товкли, й перевертали.
Мужньо я усе стерпіла,
врожаями відплатила. *(Земля)*

3. Сам червоний, а чуб зелений. *(Буряк)*

4. Довгонога, чорно-біла,
у гніздо на хату сіла,
довгим дзьобом, знай, стукоче,
ніби щось сказати хоче.
— Де ж це ти була?
— Далеко!
— А як звуть тебе?
— ... *(Лелека)*

5. Вдень мовчить,
вночі кричить,
між дерев літає,
здобич виглядає.
У дуплі живе сама,
а ім'я її — ... *(сова)*.

6. Хмаркою в небі мчить,
ллється, плине і біжить.
На ставку в зимову пору
може стати склом прозорим. *(Вода)*

— Закодоване слово — дерево. Які дерева ви знаєте? У цьому вам допоможе Майстер на всі руки та його чарівна торбинка загадок.

• Мій зелений піджачок
весь пошитий з колючок.
Тільки що мені робить —
я росту, а він тріщить?
І дарма, якщо й порву —
то без нього проживу. *(Каштан)*

• Серед літа, мов пір'їнки,
стиха падають сніжинки.
Під віконечком у Олі
цвітом вкрилися ... *(тополі)*.

• Один батько тисячу синів має,
всім шапки справляє. *(Дуб)*

• Маю плаття зелененьке,
гнучкі, ніжні віти,
білі ноги, стан тоненький.
Як я звуся, діти? *(Береза)*

• Викупана в сонечку,
стоїть собі донечка.
Бджоли сонячний медок
дістають з її квіток. *(Липа)*

• Зелену сукню маю,
ніколи її не міняю.
Один-єдиний раз на рік
її я прикрашаю. *(Ялинка)*

• Плаче красуня над річкою:
— Пов'язала б коси стрічкою,
та вітер весь час налітає
та коси мої розплітає. *(Верба)*

• Сніг її не налякає,
вона й на спеку не зважає.
Зеленіє навіть взимку,
має з голочок хустинку. *(Сосна)*

• Стовбур рівний, як колона,
а листочки, як корона.
Влітку листячко зелене,
а як осінь — то червлене. *(Клен)*

2. Бесіда.

— Люди здавна вшановували дерева, оберігали їх.

• Що повітря очищає,
вдень від спеки захищає
ще й від вітру в час негоди
й є частиною природи? *(Дерево)*

• Весною веселить, літом холодить,
восени годує, зимою гріє. *(Дерево)*

— З деревом було тісно пов'язане життя людей. Тому й виник у багатьох народів найголовніший символ рослинного світу — дерево життя.

В українців цей символ існує практично у всіх видах мистецтва. *(Демонстрація кадрів мультимедійної презентації.)*

З листка паперу дерево звелося,
і дивно якось все переплелося:
минувшина людська і майбутня.
Його назвали — дерево життя.
В землі коріння, крона в небо пнеться.
Хто зна, чого вже так воно ведеться —
нитки незримні все буття сплели,
в мінливості щось стале ми знайшли.
Вмирає щось, щоб знову відродитись,
живим дощем через віки пролитись.
Зернята правди, мудрості, добра
народна витинанка зберегла.

Н. Калашник

Дерево життя — це найголовніший символ рослинного світу майже у всіх народів. В українців воно існує практично у всіх видах мистецтва, зокрема широко оспівується в колядках, де йому надають великого значення у створенні світу й інших важливих Божих і людських справах.

Ось як розпочинається одна із подільських колядок, якій уже сотні років:

Росте дерево, тонке високе,
ой дай Боже!
Тонке, високе, в корні глибоке,
ой дай Боже!
На тім дереві сам сокіл сидить, далеко видить,
ой дай Боже!

Дерево давало життя не тільки людям, а й птахам і тваринам.

Деревам поклонялися, більшість із них вважалися святими й окремо щось символізували:

• верба — це прадерево;
• липа — матір, вода;
• дуб — прадерево, сонце, сила, авторитет;
• береза — Лада;
• вишня — чарування, дівоча краса;
• калина — коляда, Різдво світу, дівоча краса;
• смерека — вічне життя, юність;
• явір — прадерево, юнак;
• яблуня — жіноче начало, материнство.

Але справжні митці-витинальники, як правило, «узагальнювали» свої дерева. На них вони розміщували птахів, богів, людей, сонце.

Пригадайте, з яких частин складається дерево, і заповніть павутинку.

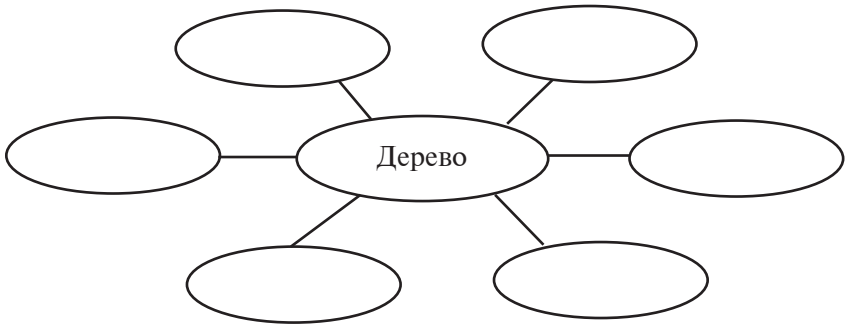

(Коріння, стовбур, гілки, листя, квіти, плоди)

— Практично усі частини дерева людина навчилася використовувати у своїх цілях. А тому дерево життя стало символом Всесвіту, його зародження, росту, гармонії, безсмертя і відродження.

Умовно люди поділили дерево на три частини, до кожної з яких прив'язані певні істоти:

• вершина — небесне царство (світ богів), місце, де селяться птахи та бджоли;

• стовбур — земля (світ людини і тварини);

• коріння — підземне царство (світ підземних божеств і померлих предків, де є змії, риби, водоплавні птахи).

Сьогодні на уроці саме такий символ ви навчитеся виготовляти в техніці витинанки.

IV. Розгляд зразків виробу.

— Пригадайте, як ви виготовляли витинанки раніше. Сьогодні ми працюватимемо над складнішою композицією.

(Щоб удосконалення вмінь і художніх навичок вихованців відбувалося цілеспрямовано, свідомо, творчо, щоб діти чітко уявляли кінцеву мету своєї праці, корисно продемонструвати з відповідними коментарями кращі зразки виробів у техніці витинанки, виконаних учнями попередніх років.)

V. Технологія виготовлення виробу.

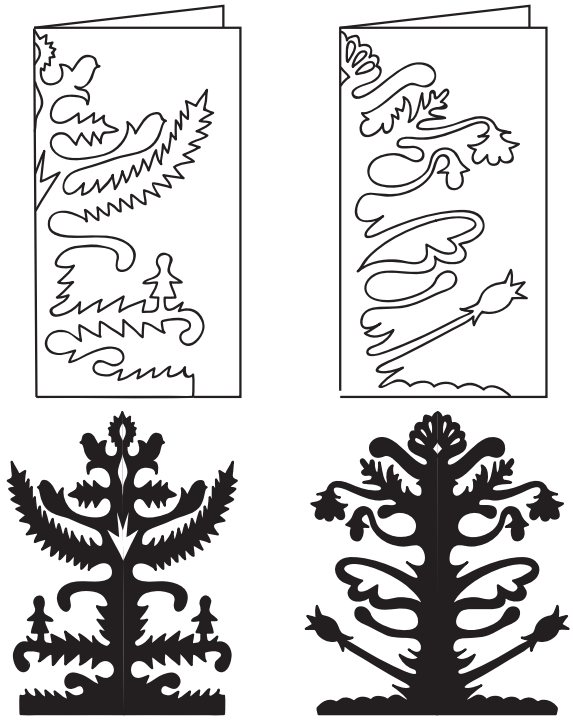

— Витинанку «Дерево життя» виготовляємо так.

1. Доберіть сюжет.

2. Підготуйте кольоровий папір та картон, красиве за кольоровим контрастом тло.

3. Складіть аркуш навпіл кольором всередину, а потім учетверо, увосьмеро, залежно від малюнка.

4. Нанесіть малюнок на кольоровий папір залежно від осі симетрії.

5. Охайно виріжте за малюнком усі елементи композиції (птахів, квіти, листя, стовбур тощо).

6. Покладіть під прес або випрасуйте усі елементи композиції.

7. Визначте положення кожного елемента композиції на картоні. Зробіть помітки олівцем.

8. Наклейте витинанку на кольоровий картон. Залишки клею витріть серветкою, виріб покладіть під прес.

VI. Планування наступних трудових дій. Відбір матеріалів та інструментів.

— Виконаймо кілька тренувальних вправ, аби наша витинанка вийшла бездоганною.

(Учитель пропонує повправлятись у вирізуванні квітів, листочків, гілочок. Спочатку учні складають аркуш паперу навпіл і витинають прості форми. Розгорнувши, роздивляються, як утворився візерунок. При потребі ще раз складають аркуш, удосконалюють виріб за допомогою додаткових вирізів.)

VII. Правила техніки безпеки та гігієни праці.

Зачитування пам'ятки *(див. урок 2)*.

VIII. Самостійна робота учнів.

(Під час самостійної роботи вчитель спостерігає за виконанням завдання, запобігає помилкам, допомагаючи окремим учням.

Треба подбати, щоб на уроці було менше розмов, а більше безпосередньої образотворчої діяльності учнів, у ході якої діти набувають, поглиблюють і закріплюють навички та знання.)

Фізкультхвилинка.

Ми — берізки і кленці,
в нас тоненькі стовбурці *(діти показують-імітують рухи)*.
Ми в струнке стаєм рядки,
розправляємо гілки *(випрямити спини, розгорнути плечі, розвести руки)*.
Ледь зіп'явшись з корінців,
дістаєм до промінців *(стати навшпиньки, тягнучись руками догори)*.
Ми стискаєм їх вогонь
в зелені своїх долонь *(стиснути-розтиснути кулачки)*.
Хилять свіжі вітерці
вправо, вліво стовбурці *(нахили праворуч, ліворуч)*,
ще й верхівки кожен ряд
нахиля вперед, назад *(нахили вперед, назад)*.

IX. Оцінювання виробів. Відбір на виставку.

— Які роботи вам найбільше сподобалися?

— Чому?

Вироби з помилками спільно аналізуються, з'ясовуються причини їхнього виникнення.

X. Підсумок уроку.

1. Бесіда.

— Що символізує дерево життя?

— З яких частин воно складається?

— Яких істот розміщують у кожній його частині?

— У вільний час зробіть складну витинанку дерева життя, додавши до нього вирізані силуети птахів, комах, квітів іншого кольору.

Ви всі гарно попрацювали, і Майстер на всі руки підготував для вас цікаве завдання. Чи зумієте ви доповнити цей вірш про дерево та його гостей?

На землі білосніжна корона,
біле все, лише чорна ворона.
Вже безлисте гілля, наче палка,
а ньому висить сонна ... *(галка)*.
На тополі високо-високо
скрекотить білобока ... *(сорока)*.
От було б менше снігу, якби
були б ситі усі голуби.
А ось тут на малім деревці,
ніби кульки, сидять ... *(горобці)*.
Все завмерло, немає водички.
Між гілками літають ... *(синички)*.
В пору цю їсти пташечка хоче,
он на дереві дятел стукоче.
З-під кори добуває личинки,
все ж їда для малої ... *(пташинки)*.
Все поснуло: жук, муха, комар,
а в ялинках — господар ... *(шишкар)*.
З шишок він добуває зернятка,
будуть ситі його пташенятка.
Ліс шумить і хурделиця ойка,
між гілками з'явилася ... *(сойка)*.
В теплий край ці пташки не літають,
зиму тут вони всі зустрічають.
На берізці, на гіллі, вгорі
кольорові сидять ... *(снігурі)*.
А омелюхів зграйка ось тут
горобину червону клюють.
Десь у лісі, немов у дворі,
ходять красеники ... *(глухарі)*.
Зараз стужа, мороз і зима.
Корму доброго птахам ... *(нема)*.
Тай у вирій вони не літають —
вони мужньо тут зиму стрічають.
Над усе люблять свій край,
тож пташині ти ... *(допомагай)*.

І. Ревякіна

— Для кого дерево стало місцем життя? *(Для пташок.)*

— Незабаром зима. Пташкам, що залишилися зимувати в наших краях, тяжко пережити цю пору. Спробуйте створити для пернатих їхнє «дерево життя». Приладнайте на дереві годівничку і цим ви врятуєте життя не одній пташині.

2. Гра «Впізнай дерево».

— Майстер на всі руки має багато учнів. Ось які дерева вони вирізали. Чи впізнаєте ви їх?

(Вчитель демонструє силуети дерев, учні впізнають їх.)

XI. Прибирання робочих місць.